

DİFTERİ İLE MÜCADELENİN İLK ÇALIŞMALARINA KATILAN**Türk mikrobiyologlarının
tıp tarihinde yeri**

Ünlü Fransız hekimleri ile birlikte çalışmış olan Mustafa Adil Şehzadebaşı, bir elinde mendil, ötekinde eter şişesi, sağlığı ile cenkleşerek dersler verebiliyordu. Bir 33 yıl daha yaşasaydı dünyaca tanınırdı.

NAİL UÇAR

MEMLEKETİMİZDE ilk bakteriyoloji ve viroloji müessesesi Mualim Dr. Zoeros Paşa tarafından 1887 yılında kurulan Daülkelp Ameliyathanesidir.

1893 Ağustos ayında İstanbul'da çıkan kolera vakaları, derhal koruyucu ve sıhhi tedbirler alınmasını zorunlu kılmıştı. İlk vakalarda hastalığın kolera olmadığı tartışma konusu olmuşsa da, iki Türk bakteriyoloğu Dr. Hasan Zühtü Nazif ve Dr. Rifat Hüsametdin Efendiler hastaların dışkularından kolera mikrobunu ayırıp salgının kolera olduğunu kesin bir şekilde ortaya koymuşlardır.

Sultan II. Abdülhamit, beliren salgına karşı ne gibi tedbirler alınabileceğini Pasteur'den sormuştur. Alınan cevap üzerine Padişah, bildirilen tedbirleri tatbik edebilecek bir hekimin gönderilmesini Pasteur'den istemiş ve Paris Tıp Fakültesi öğretim üyelerinden Sağlık İşleri Genel Müfettiş Muavini Dr. André Chantemsse Türkiye'ye gönderilmiştir.

Dr. Chantemsse gereken ilk işleri yaptırmış, lüzumlu sağlık tedbirlerini bildiren bir raporu Padişaha sunmuş,

bakteriyoloji işleri için ayrı bir laboratuvar kurulmasını tavsiye etmiş ve bunun projesini vermiştir. Sultan II. Abdülhamid gerekli tedbirlerin alınmasını ve Demirkapı'daki Askeri Tıbbiye Mektebi bahçesinde bakteriyolojihane yapılmasını emretmiştir.

Dr. Chantemsse 1893 Kasımında Paris'e dönmüş, aynı yıl Pasteur Enstitüsü'nden Dr. Maurice Nicolle (1862-1932) 3 Kasım 1893'de İstanbul'a gelmiştir.

«Bakteriyolojihane-i Şahane» 1894'de «Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane» bahçesinde yapılan yeni bir binada açılarak çalışmalarına başlamıştır. Bakteriyolojihane, bu binada iki sene kadar kaldıktan sonra «difteri serumu» hazırlamak için bina yetersizliği sebebiyle Nişantaşı'nda büyük bir ev kiralanmış ve orası bakteriyoloji müessesesi haline getirilmiştir.

Bakteriyoloji binası dışında, biri laboratuvara lüzumlu deney hayvanlarını yetiştirmeye, diğeri de difteri serumu elde edilen atları barındıran ayrı iki binada çalışmalarına başladı. Dr. Nicolle kendi tarafından intihap olunmayıp irade ile gelmiş, gönderilmiş olanlara ilgi göstermez, bu yolda ta-

1900

ynlere son derece üzülmüş. Çalışmaların süresi çok uzunmuş. Dr. Refik Güran'ın bir konuşmasında dinlemiştim: Maurice Nicolle ile çalışırken «bakteriyolojihaneden saat 19'da çıkarlarsa çok erken çıktıklarım» söylerlermiş.

Osmanlı İmparatorluğunda ilk hazırlanan bağışık serum, difteri serumudur. Bunun hazırlanmasını etkileyen olayların, kısaca gözden geçirilmesi bakteriyoloji ve immunoloji tarihimiz bakımından önemlidir.

İlk kez Löffler 1884 yılında difteri mikrobu saf kültürünü yapmış ve bunun hastalık yapmasında, zehirinin (toksin) etkisi olması gerektiğini ileri sürmüştür. 1888'de Roux ve Yersin, difteri mikrobu toksinini bulmuşlardır. Löffler'i haklı çıkaran bu mikrobu hastalık yapan toksininin, 0,002 cc. miktarı, deney hayvanlarını öldürmeye yetmişti.

Bu tespit edildikten sonra, koruyucu ve kurtarıcı antitoksik serumlar Behring ve Kitasato tarafından 1890'da bulunmuştur. Koch'un asistanı olarak yetişmiş bulunan bu iki bilgin yapmış oldukları bir deneyden yararlanmasını bilmişlerdir.

Eğer bir deney hayvanı verilen toksinle ölmeyerek canlı kalırsa, bu hayvan daha öldürücü miktarda verilen toksine dayanabilmektedir. Behring hayvanı koruyan serumdaki bu maddeye «Antitoksik Serum» demiştir. Nitekim öldürücü miktarda difteri toksini verilen bir hayvana bu antitoksik serum da verilirse, hayvanın ölmediği görülür. Bu suretle antitoksik serumlar, insanları kurtaran yeni bir silah olarak ortaya çıkmış oluyordu.

Nitekim 1891 yılının bir Noel gecesi, difterili bir çocuğa Geissler çekinmeden difteri antitoksik serumunu yapmış ve çocuk derhal gözlerini açarak iyileşmiştir.

Goethe'nin «Mephisto»sunda yazmış olduğu gibi «Blut ist ein ganz besonde-

*Unutulmayacak bir isim:
Dr. Mustafa Adil Şehzadebaşı*

rer saft». (Kan bambaşka bir sıvıdır). Bu sihirli sıvıdan daha fazla elde edilmesi için, Roux, atı düşünmüştür. Bunun için Alfort Veteriner Fakültesi Öğretim görevlilerinden Nocard'a baş vurulmuştur. Roux, difteri serumuyla ilk deneylerini Nocard'ın 1893'de aşladığı atın serumu ile yapmıştır.

BİR TÜRK VETERİNERİ

Nocard yukarıda bildirilen attan difteri serumu elde etmek için çalışırken, kendisine talebesi ve preparatörü Adil Bey yardım etmiştir. Roux, 1 Eylül 1894'te, Budapeşte 8'inci Uluslararası Hijyen ve Demografi Kongresinde, kendisinin ve arkadaşlarının Paris Çocuk Hastanesinde yatan difteri vakalarında serum tedavisinden aldıkları sonuçları bildirmiş ve böylece bu yeni tedavi tarzının başarısı, bütün dünyaya yayılmıştır.

